

PÒRTIC

La llengua i la literatura catalanes a la secundària i a la universitat es troben en estat crític. La problemàtica que les envolta ha tocat fons. Quan el professorat de tots dos àmbits educatius constata —curs rere curs— que els estudiants tenen dificultats per exercir les habilitats lingüístiques bàsiques —llegir, parlar, escoltar i escriure— i que el català cada vegada té menys presència en les aules, els passadissos, els patis, els carrers i les places —una realitat que no pot amagar-se ni disfressar-se amb mitges veritats—, vol dir que ja no és temps de mirar cap a una altra banda, ni de llepar-se les ferides però no fer res. És evident que cal prendre decisions polítiques peremptòries que reverteixin gradualment la situació i que permetin que la llengua i la literatura catalanes a l'ensenyament i en altres àmbits públics surtin del pou de la minorització i entrin en vies de consolidació i plenitud.

Els governs de les universitats poden endegar accions que facin possible que el català també sigui present en les aules i en la recerca científica. El professorat, que no té cap capacitat executiva ni legislativa, pot contribuir en dos sentits a diagnosticar i millorar la situació de la llengua i la literatura catalanes a l'ensenyament secundari i superior: d'una banda, fent l'anàlisi rigorosa de la realitat que es viu a les aules i, de l'altra, proposant eines i recursos que li permetin estar més preparat per a les classes. Aquesta doble intenció ens va servir de guia per organitzar —amb voluntat de servei— les darreres tres edicions del *Simposi sobre l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes a la secundària i a la universitat* (2009, 2013 i 2017), en què vam convocar professorat de tots dos àmbits educatius per plantejar, tant des d'un punt de vista teòric com pràctic, diversos aspectes legislatius, curriculars, metodològics i didàctics. En la quarta edició, vam voler centrar l'atenció en tres habilitats lingüístiques, llegir, escriure i parlar

a l'aula —deixem la d'escoltar, que es mereix un tractament monogràfic, per a la cinquena edició—, que són cabdals en les assignatures de llengua i literatura catalanes a la secundària —amb repercussions òbvies a la universitat— tant en titulacions de lletres com de ciències.

Organitzat per la Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'IEC, pel Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània, pel projecte d'investigació PID2021-128279NB-I00 i pel Departament de Filologia Catalana de la UAB, amb la col·laboració de la Secció Filològica, la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans i el Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya, aquesta quarta edició, celebrada el 25 de novembre de 2022, va tenir un enfocament molt aplicat a les aules, atès que, en les tres edicions anteriors, ja emmarcàvem la problemàtica en termes més teòrics i generals. Els capítols que publiquem en aquest volum deriven dels treballs que es van exposar en el simposi i pretenen ajudar el professorat a engrandir el nombre d'eines i de recursos per treballar a l'aula les tres habilitats lingüístiques esmentades. Sense estudiants (i ciutadans) que sàpiguen llegir, escriure i parlar d'una manera plena (també escoltar, com dèiem, però ho reservem per a una propera edició), difícilment podrem crear una societat lliure i democràtica.

Com en els tres volums anteriors que hem publicat sobre l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes, en aquest quart hi hem inclòs dos capítols, més extensos, un de dedicat a la literatura i un altre a la llengua, als quals segueixen capítols més breus consagrats a diversos aspectes lingüístics i literaris molt més específics. Vam fer un esforç, com les altres vegades, perquè hi participessin professors i professores tant de secundària com d'universitat de diverses formacions, edats i perspectives teòriques i aplicades. Com no podia ser d'altra manera, vam procurar que hi hagués també una presència d'arreu dels Països Catalans —des de la Catalunya del Nord fins al País Valencià, passant per Andorra, les Terres de Ponent o les Illes Balears— perquè, tot i les singularitats que hi pugui haver, aquestes àrees formen part de la nostra territorialitat cultural i presenten problemàtiques compartides.

En el primer capítol, «(Re)Trobar-nos en els llibres», Maite Salord Ripoll (IES M. Àngels Cardona de Ciutadella) proposa un itine-

rari biogràfic, ple de sensibilitat, per la triple faceta de lectora, escriptora i professora per tal de sembrar la llavor de la lectura en els més petits i els més joves, mal que sigui a contracorrent. Advoca també per definir el gust de la lectura com una passió que perviu en el temps i que és encomanadissa, com molt bé sabem els qui la vivim. En el segon, «Eines normatives per a l'ensenyament de la gramàtica», Maria Josep Cuenca (IEC / Universitat de València) presenta els principis, components i les utilitats de les noves gramàtiques de l'IEC, consultables en línia: la *Gramàtica essencial de la llengua catalana* (2018), versió reduïda de la del 2016, i la *Gramàtica bàsica i d'ús de la llengua catalana* (2019), versió més simplificada que s'orienta a la resolució de dubtes normatius i d'ús. Cuenca també exposa les possibilitats dels glossaris de totes dues gramàtiques com a eina didàctica i del *Glossari de termes gramaticals* (2020), i ofereix una guia per aplicar didàcticament les gramàtiques des del punt de vista prescriptiu.

Els capítols dedicats a la llengua s'enceten amb «Escola Andorrana de batxillerat: parlar C1, llegir C2, escriure C3», de Maria Cucurull i Berta Pujol, una exposició detallada de l'experiència didàctica de l'assignatura de Comunicació en llengua catalana i els trets distintius del context pedagògic en què es programa en el marc de l'Escola Andorrana, on treballen les dues autores. En aquest entorn, la proposta té com a base un enfocament comunicatiu i plurilingüístic, perquè parteix del principi que la llengua s'aprèn usant-la i l'objectiu d'aprenentatge és el desenvolupament de la competència oral, lectora i escrita. Insistint també en la importància d'usar la llengua entre els més joves, a «Els creadors de contingut a les xarxes socials com a models a seguir per al coneixement i l'ús de la llengua», Marc Guevara (UAB / Plataforma per la Llengua) examina el paper marginal que té la llengua catalana en les xarxes socials dels joves i ofereix una panoràmica dels continguts que avui en dia s'hi poden trobar. A més, a partir d'experiències promogudes per Plataforma per la Llengua, detalla les oportunitats que ofereixen els creadors de continguts per als centres educatius a fi de fomentar l'ús del català a les xarxes socials. Al seu torn, Olatz de Bilbao i Llorenç Genescà (La Bressola) descriuen el context de la creació de La Bressola (a Perpinyà, el 1976) amb la finalitat de promoure una xarxa d'escoles a les comarques de la Catalunya

del Nord. Desgranen també els plantejaments generals d'aquest projecte educatiu, la metodologia d'immersió lingüística en català que apliquen als seus centres i el ventall d'activitats educatives que hi duen a terme.

Dos dels capítols de literatura estan centrats en el foment de la lectura entre els més joves dins i fora de l'aula. A «Canvi de rumb! O el biaix del supervivent», Joan Portell (Universitat de Girona) constata el fracàs de la promoció de la lectura a l'adolescència, especialment a l'ESO, i considera que cal replantejar-ne les estratègies introduint tant la dinamització lectora de forma horitzontal com la necessitat de la figura dels mediadors. Al seu entendre, és prioritari aplicar el biaix del supervivent i la discriminació positiva en la selecció i el desenvolupament d'estratègies per fomentar la lectura entre els adolescents. Amb una visió més pràctica, Júlia Baena (Universitat de Barcelona) a «La promoció de la lectura a la biblioteca escolar de l'Institut Menéndez y Pelayo» apunta la idoneïtat de la biblioteca escolar per desenvolupar el gust per la lectura i fomentar l'hàbit lector. A partir de l'experiència de desplegar el pla de promoció de la lectura de la biblioteca escolar de l'Institut Menéndez y Pelayo de Barcelona, presenta les estratègies i accions de promoció de la lectura en el marc de la biblioteca escolar.

Tota una altra perspectiva brinden Marina Grifoll, Cristina Pol i Elena Urbaneja (Didacta + i Castellnou Edicions) en la seva contribució, intitulada «Com sortir de la zona de confort i endinsar-se en nous camins innovadors per a l'aprenentatge de la llengua i la literatura», en la qual consideren que el model vigent d'aprenentatge de les llengües fins ara a les aules de la secundària hauria d'adaptar-se al nou context socioeducatiu. En aquesta línia, presenten dues propostes per treballar la llengua i la literatura catalanes, Punt Volat i Itineraris Lectors, amb l'objectiu d'incentivar el professorat a posar en pràctica les competències a l'aula. Tots dos projectes incorporen el coneixement lingüístic i literari de les matèries des de la perspectiva de la innovació pedagògica neuroeducativa.

Els altres tres capítols de literatura aborden diverses possibilitats d'incentivar la lectura d'obres literàries a les classes de secundària. Elisabet Armengol Gimeno (Universitat de Barcelona) a «Textos lite-

raris per treballar a l'aula» es basa en el motiu del viatge, en la seva doble dimensió interna i externa, i suggereix una tria de peces literàries de Xavier de Maistre, Montserrat Roig i Josep Maria Espinàs, pensada per afavorir i ampliar el diàleg a l'aula i l'aprenentatge de la llengua i la literatura. Alba Granell Rosich (Institut El Castell d'Esparreguera) a «Llegir en català amb alumnes castellanoparlants» desplega estratègies per esperonar els alumnes castellanoparlants a llegir en català, malgrat les dificultats que això comporta. A més, recomana un seguit d'activitats basades en la lectura de textos teatrals amb alumnes de quart d'ESO. A «Les adaptacions dels clàssics a l'aula», Montserrat Farré (Liceu Francès de Barcelona) defensa la necessitat de treballar els clàssics, particularment en forma d'adaptacions, pensades per a l'alumnat que té dificultats de comprensió lectora. Així mateix, desgrana una tipologia de les adaptacions existents i presenta exemples del treball que es pot fer amb experiències reeixides a l'aula.

Altrament, les jornades dels quatre simosis han permès percebre terapèuticament les preocupacions i inquietuds del professorat de llengua i literatura catalanes, però també la seva tasca i la seva esperança —que no s'han d'abandonar mai, com ens recordava Pompeu Fabra en temps d'exili—. Un professorat que observa, amb perplexitat, impotència i indignada serenor, el procés d'arraconament gradual de les matèries que imparteix, la conversió d'algunes aules d'institut en un territori comanxe i la instrumentalització de la llengua i la literatura catalanes com a moneda de canvi per a debats polítics de molt baixa estofa. Malgrat tots aquests esculls, són molts els professors que no es resignen a llançar la tovallola i consideren que encara val la pena continuar lluitant contra unes circumstàncies adverses.

I és que no són pocs els reptes que ha d'afrontar l'ensenyament de totes dues matèries a la secundària i a la universitat, com hem pogut treure a la llum en els quatre simosis i els volums que se n'han derivat. Les dificultats per a l'ensenyament de la llengua abracen des del rebuig frontal a aprendre-la perquè alguns estudiants la consideren supèrflua fins a la seva incomprendible preterició en els currículums o plans d'estudis acadèmics. Els entrebancs per a l'ensenyament de la literatura van des de la manca o la pèrdua d'hàbit lector, en un entorn hipertecnològitzat, fins al caràcter obligatori de les lectures o la tria

que se'n fa, passant per l'increment de l'analfabetisme literari entre la ciutadania. En totes dues matèries tampoc no hi ajuda la màniga ampla amb què s'accepten estudiants procedents d'altres formacions acadèmiques en el polèmic màster universitari de formació del professorat, que dona accés a fer classes sovint sense la capacitat adequada.

De fet, com es pot comprovar, no n'hi ha pas prou amb una presència significativa en hores de les matèries de llengua i literatura a les aules dels instituts de secundària, molt més gran que l'actual, sinó que cal també una política transversal que impliqui tots els departaments dels instituts, perquè la llengua sigui realment vehicular en els centres i, encara més, una política educativa que garanteixi que els professors que fan classe de llengua i literatura tinguin la formació idònia. No n'hi ha prou tampoc amb mesures cosmètiques que dissimulin la gravetat de la situació, sinó que resulta imprescindible una actuació política de gran abast que, un cop establerts els «fets», les «indecisions» i els «problemes», per dir-ho fusterianament, endegui accions ambicioses, contundents i transformadores que dotin de mitjans, eines i recursos els centres de secundària i les universitats perquè la llengua i la literatura catalanes hi tinguin el paper central que hi haurien de tenir.

Els quatre simposis que hem dut a terme han permès sondejar igualment el malestar i la indignació creixents del professorat —o el seu conformisme desencisat, que encara és pitjor—, per causa dels canvis de currículums en la secundària o dels plans d'estudis en la universitat, cada vegada més incomprensibles i aliens a la realitat de les aules, com també la manca de suport de les administracions educatives o universitàries, massa allunyades del *terre à terre* dels centres de secundària o d'educació superior. Els cursos passen, inexorables, però les problemàtiques al voltant de la llengua i la literatura catalanes queden sense resoldre i es fan cada vegada més complexes amb la invasió de les noves tecnologies i l'abassegadora vampirització de les pantalles, les unes i les altres molt poc proclius a expressar-se en català.

La veu del col·lectiu de professors i professores hauria de ser més escoltada pels departaments d'Educació i Universitats, no tan sols perquè són els qui han de fer efectius els currículums dissenyats des dels despatxos, sovint sense gaire consideració ni coneixement real del que passa als centres, sinó també perquè és el professorat qui co-

neix millor la realitat de les aules i la problemàtica que té l'ensenyament de les seves matèries. Sense una bona coordinació de tots els agents implicats, des dels responsables polítics i educatius fins al professorat i l'estudiantat; sense una voluntat i una pràctica efectives per revertir una situació que es degrada curs rere curs, no aconseguirem vèncer el procés de residualització de la llengua i la literatura catalanes que vam detectar ja en el primer simposi. El gavadal de suggeriments, propostes, eines i recursos que es poden llegir en aquest volum són la millor evidència que gaudim d'un professorat actiu, disposat a entomar els desafiaments, per poc que tingui l'ajut de les seves institucions.

Daniel Casals, Francesc Foguet i Mar Massanell
Universitat Autònoma de Barcelona